

Udvarház a mezőségen

Ideje, hogy beszéljek róla. Hisz annyi mindenről esik ma szó, ami új és annyi mindenről, ami régi, de rossz volt és csúnya. Ideje, hogy szóljak valamit a házról, mely régi bár, de a világ, amit képvisel, jó volt és szép és már pusztulóban. Nem azért mondom ezt, mert ott töltöttem gyermek éveimet abban a házban, azokat az éveket, melyekről általában azt szokták mondani, hogy pillangószárnyúak. Az én gyermek éveim a valamennyiünké, akik ma a harmincötöt tapossuk, nem voltak kimondottan pillangókhoz hasonlatosak. Ha már feltétlen szükséges, hogy valami állatféléhez mérjük őket, akkor inkább gilisztára, dögbogárra, vagy legjobb esetben sündisznóra kellene gondoljunk.

A ház, amelyikről szó van, ott áll a Mezőség közepén, egy dombon. Nyíltan, messzire látható, templomszerűen fehér falakkal. Ma is ott áll, s aki a Hódos-tó mellett kanyargó országúton a Mezőség belseje felé igyekszik, messziről megláthatja. Zöld fenyvestől övezve áll a domb tetején, egyszerűen, minden hivalkodás nélkül, de szigorúan figyelve az utat s rajta az idegen érkezőket. Aki meglátja, annak azonnal tudnia kell, hogy falu is van ott, bár a faluból még semmi sem látszik. De olyan a ház tekintete, mint a figyelő pásztoré, kinek nyája veszedelem elől rejtőzve legel.

A ház mögött látszanak a Mezőség szelíd hullámai mélyen-mélyen benyomulva a láthatárba, s aki idegen így a tó mellett jőve nézi ezt a képet, megérzi azonnal, hogy az a sok összefonódó domb egyetlen nagy család. Eltérhetetlen és elválaszthatatlan testvéri közösség, egy test, egy lélek. S elhinni alig tudja, hogy a ház mögötti völgyhajlaton immár harmadik éve sorompó áll s országhatár húzódik. Fájdalmasan ér érthetetlenül s először, mióta fennáll a világ.

Ahol a ház áll, ott nyolcszáz éve él már a családnak.

A ház ma már öreg, kopott s gyakorta rosszkedvű is. Öregségének, kopottságának s gyakori rosszkedvének a történetét akarom elmondani s egyúttal valamennyiünk történetét, kik körülötte élünk.

Nagyapám építette volt a régi alapzatra fiatal korában. Dédapámnak csak egy zsellérháza maradt a negyvennyolcas dúlások után s abban húzódott meg családotól, védeni a földet s újra kezdeni az életet, mint már annyiszor őseink Erdélyben. Az újra izmosodó birtokot oda gyűjtötte dédapám a zsellérház köré s azt a kicsike házat megtartotta nagyapám tovább: mint konyhaépület szolgál ma is a nagy ház mellett. Egyben emlékeztető mindnyájunk számára.

Olyannak építette a házat nagyapám, amilyennek illett Erdélyben házat építeni. Erősnek, tágasnak és egyszerűnek. Erősnek, vastag falúnak, hogy bírja az időt, ami többször viharos, mint derűs, nekünk magyaroknak. Tágasnak, hogy bármekkora legyen a család, szeretet s béke között elférhessen benne. És egyszerűnek, mert az élet is egyszerű s nem hivalkodásra való. Így lett a ház olyan komoly templomos falú. Csupán az emeletig felkúszó Izabella-szőlő díszítette s az ablakok zöld zsalui. Az Izabella-szőlő kövér fürtöket termelt s a zöld zsaluk hűséggel őrizték a csöndet és a békességet.

Nagyapám felépítette a házat, hogy falai védelmet nyújtsanak a családnak s példát mutassanak messzire. A ház kopár dombra épült, vízmosásos legelőoldal tetejébe, vigyázva, gondnal, hogy használható földet el ne vegyen a mindennél fontosabb kenyér elől. Környékét, melynek pusztaságát mindössze néhány öreg kőrisfa tarkította, nagyanyám szerető keze tette otthonná, kertté. Nagyapám szorgalmas ember módjára épített jövődőt a családnak, de Nagyanyám tündér volt mellette. Varázsolta. Fákat és bokrokat ültetett, teleültette velük az irdatlan kopár legelőt, s míg keze az apró csemetékkel babrált, szeme már látta felnőve a fákat. Tisztásokat hagyott közöttük, sűrűségeket tömörített s közben messzire gondolt, őszi és tavaszi színekre, virágokra, illatokra és unokákra, kik majd játszani fognak a kertben.

Szinte látom magam előtt fiatalon nagyanyámat. Ahogy ottan állt, a kopár dombra épült nagy ház előtt, hosszú szomorú őszi délutánokon, nézte a sárga vízmosásokat, s színtelenre

taposott gyepet s kereken a Mezőség magányos dombjai szemébe ásítottak. És akkor behunyta szemét s kezével megsimogatta egy frissen ültetett nyírfa ujnyi kis vesszőjét s már látta megnőve, nagyra, látta fehér törzsét a fenyők zöld háttéréből kivilágítani s látta könnyű tavaszi fátyollombját borzolódni a fenyőszagú szélben. Úgy elgondolta, hogy sok-sok idő múlva újra ősz lesz s a nyírfák csodálatosan aransárgára gyúlnak s valamelyik fenyőn majd vadszőlő kúszik izzó vörösen, s talán akad egy unoka, akinek a megrezzen ettől, szépet érez és megbékél a világgal.

Költő volt nagyanyám, aki kopár vízmosások s szomorú dombok között megálmodta a kertet, olyannak, amilyenek mi láttuk később, gondtalan unokák. Költő volt Nagyanyám és varázsló tündér volt, aki egész életén át csak ültetet és nyesett, öntözött, gondozott, álmodó szemmel a távolba nézett, míg a fák lassan nőttek, álmodó szeme nyomán cserjék sűrűsödtek, tisztások alakultak, megteltek madárral, virággal, illattal és színekkel és lassan túlnőtték, túléltek nagyanyámat, szegényt.

Költő nagyanyám, ha a halálra gondolt, így mondotta mindig: Égessetek el, s amikor szél van, szórjátok szét hamvamat a kertre. Hogy jusson belőlem minden fának, minden bokornak, minden virágnak. Ne legyen sírom, mely mellett később idegenek közömbösen elmennek. Ne legyen jel utánam semmi, csak a kert.

Halála után nem égethettük el nagyanyámat, s hamvát nem szórhattuk szét szélben a kertbe. Most ez a világ nem költőknek s tündéréknek készült. Eltemettük kedves fenyői közé. De sírja nincs, mely mellett közömbösen mehethének el késő idegenek. Értéktelen jel, kicsinyes emberi nyom nem maradt utána. Csak a kert van meg, ott bent a Mezőség kopár és szomorú dombjai között s aki arra téved, meglátja messziről: költő és tündér lábnyoma. Itt él nagyanyám tovább s néha, nehéz gondok között ösvényeit járjuk, olyan éppen, mintha rég elszállt gyermekmesék jó tündérének suhogó uszálya egy pillanatra lágyan megérintené a szívünket.

Hat esztendő voltam, amikor a háború elkezdődött, melyet világháborúnak tiszteltünk akkor. Apám katonaruhába öltözött s fényes karddal, pengő sarkantyúval, zsinóros huszármantében elhagyott bennünket s ezt tették az apák mind, abban az időben. Hangos énekszó verte föl a falut, furcsa szédült láz kavargott a levegőben s innen is, onnan is megrakott hintók s szekerek jöttek. Mint szertelegelt juhok vihar idejében, úgy gyűlt össze a család a nagy ház födele alá. Apám leánytestvérei jöttek meg gyermekeikkel s a ház mind befogadta őket. Csodálatos ház volt. Minél többen szorongtunk benne, annál tágasabb lett, melegebb, szebb és barátságosabb.

Minden szoba telve volt velünk. Az ebédlőben nem volt elég szék s visszhangzottak kacagásunktól a falak. Fent az istállóknál pedig folyt rendületlenül tovább a munka, cséplőgép búgott, ökrököt csáगतak, aszalt gyümölcs szaga töltötte be a kertet. Naponta kocsi állott meg az Izabellás veranda előtt, szomszédok jöttek látogatóba. Messzire nyúló völgyekből hozták őket az utak, ezek a szeszélyes, kanyargó, néha nagyon sáros, néha nagyon poros jó öreg utak, melyek úgy kötöttek össze szomszédainkkal, mint eltéphetetlennek látszó acélsodronyok. (Ki akkor lépett ki az életünkből, vajon elhitte volna, hogy jön idő, midőn csonkán és megtépve csüngenek bele ezek az utak a semmibe, vérzenek és fájnak a történelem metszőkésének nyomán s aztán begyepesednek és elhalnak, mint levágott emberi kéz halott idegei?)

Vasárnaponként emberek gyűltek a ház udvarára. Akinek fejsze szalad a lábába, kés a kezébe, akinek adóval, ügyvéddel, hivatalnokkal gyűlt meg a baja, mind oda jött a házhoz s orvosság, tanács, segítség kijárt mindenkinek, akár magyar volt, akár román, akár nagygazda, akár szegény napszámos ember. Míg otthon volt apám, ő ment ki ilyenkor az emberek közé a nagyapám is ott állt és hosszasan beszélgetett velünk.

- A világon mindég az igazság győz s a ravaszság elpusztul - mondogatta sokszor, nagyon sokszor. Az emberek pedig bólogattak.

Hiába mondogatta, mégsem az igazság győzött. Ravaszoké lett a világ s nagyapám szegény megtört ettől a csalódástól és megöregedett. Ocsmány, vér- és dögszagú vihar jött s elsöpörte a rendet. Lärmás idegen katonák, piszkos, durva csőcselék-hivatalnokok adták egymás kezébe házunk kilincsét. Békességünket megdúlták. Igazságunkat megcsúfolták s a föld kereken megindult s omlani kezdett, kiomlani a magyar csizmák alól. Minden inogni kezdett, emberek, törvények, társadalmi igazságok süllyedtek és emelkedtek a szennyesen áradó felfordulásban, bizonytalanná lett élet és világ.

Csak a ház állott rendületlenül. Állott és meg se moccan. Vastag falai befelé védték a családot, kifelé hirdették tovább, messzire látszó fehérséggel az időtálló rend és tisztesség törvényét, amit nagyapám építgetett volt a téglái közé. Piszkos világ örvénylett körülöttünk, jött-ment zsarolók világa s ez a világ halálra ítelt bennünket és a házat.

Megfogyva bár, de vasárnaponként mégis jöttek az emberek apámhoz, hozták bajaikat és nyomorúságaikat s láttam szemüket, ahogy a házra néztek: bizalom tükröződött benne. Minden hónapban volt egy vasárnap, amikor átjött a hegyen gyalogszerrel a tiszteletes úr s az ebédlőszobába összegyűlt magyaroknak Istenről és igazságról beszélt. Hányszor volt úgy, hogy kívül a falakon idegen fegyver acsarkodott, ármánykodás szövődött, pusztulás kísértett s bent zengett a zsoltár, hogy te benned bízunk eleitől fogva.

A Mezőség bujkáló magyar élete pedig áramlott lassan az utakon, ezeken a kátyús, szertelenül csatangoló, völgyek odvába furakodó és domboldalakra mászó utakon áramlott egyik háztól a másikig, egyik falutól a másikig. Zötyögő szekereken, billegő kordékon jöttek-mentek a szomszédok s idegen szuronyok között lassú, és szívós élni akarással tengette magát a hit és a bizodalom, egyik dombon épült fehérfalú háztól a másikig, egyik papilaktól a másikig tartotta a lelket a dideregve megbúvó falvakban.

Huszonkét esztendeig tartott ez így. Huszonkét esztendeig egy egész ország, valamennyi piszkos körmű hivatalnokával, demagógiájával és cselvetésével ez ellen a ház ellen dolgozott, melyben éltünk. Lenyírták mellőle a földeket, melyek kenyeret adtak. Dúlták, zsarolták. Izgatták ellene a népet, akadtak Cenk-vérű magyarok, akik vállalták az alattomos munkát: éket verni a ház és a falu közé. S mindezt azért tették, mert félték tőle. Félték, kimondhatatlanul. Konok falaitól, messzire látszó fehérségétől s félték az igazságtól, mely némán, de elpusztíthatatlanul ragyogott a homlokzatán és messzire világított a Hódos-tó fölött, mint egy láthatatlan címer.

Sokszor-sokszor elmondta nagyapám vasárnap előtt, az embereknek: győz az igazság s elpusztul a ravasz. Ő már szegény nem érte meg. Addigra felnőttünk mi is, gyermekek s életet keresni szerte szóródtunk a világban. De mint egy láthatatlan súlyos kapocs összefogott azon túl is a ház. Ahogy valamikor zajos vidámságunkat egybefogta, úgy tartott össze gyász és veszedelem idején is, immár négy nemzedéket s tartotta körülöttünk a nagyobb családot is, azokat, kik ott éltek a környéken, magyarok.

Szomorú és nehéz napok végtelen sorában megkoptak a falai, vakolata itt-ott lehullott, illene tatarozni már. A felszabadulás mámoros perceiben úgy hittük, sor kerülhet erre.

Ám az élet nehéz s a halálítéletet, amit egy ellenséges világ sok évvel ezelőtt kimondott a házra, úgy látszik, most készül végrehajtani a múltakért bűnöst kereső közvélemény. A falu félcipős, kéretlen prókatorai, kik haszontalan áltiszteletből kastélynak nevezik, tudatlanul néznek reá és ellenségesen és húzzák már fölötte a lélekharangot. Azt mondják, elmúlt időket képvisel a ház.

Lehet. Lehet, hogy igazuk van. S elmúlt időket képvisel az, ki hitet, ellenállást, békét és az összefogó szeretet igazságát hirdeti.

Mégis szólanom kellett róla. Mert maholnap végképpen eltelik fölötte az idő s emléke sem marad talán.

Ma három nemzedéknek ad födelet a ház, ott a Hódos-tó végiben. Kopottan áll és szomorúan, érzi az igazságtalan szemek bírálatát, valahányszor idegen megy el az úton, ki kastélynak címezi, elvakult gyűlöletében. Lassan öregszik is már, csöndes és szóvalan. Mert elnéz a dombok háta fölött s látja a sorompót, s látja az utakat, melyek a Mezőség minden zugából feléje vezetnek évszázadok óta, s most eltépve csüngenek és vérzenek és fájnak és régi gondokkal vívódó magyarok szekerének nyomát benövi lassan a fű s a feledés.

(Az Ország, 1943. április 24. 2. szám; politikai hetilap, Szombathely, Budapest)